

Břetislav Fajkus: Existence—realita—matérie, Příspěvek k pojetí monismu v marxistické filosofii; Academia, Praha 1968, 190 stran.

V této knize si autor klade za úkol analyzovat filosofickou problematiku existence, reality i matérie. Práce se skládá z předmluvy, úvodu, sedmi kapitol, anglického resumé a seznamu literatury. Jednotlivé kapitoly jsou rozloženy takto: první kapitola pojednává o tradičním filosofickém pojetí existence, druhá o subjektivním idealismu jakožto netradičním řešení problému existence (G. Berkeley, D. Hume, W. James), třetí o nových pokusech o netradiční pojetí existence (B. Russell a L. Wittgenstein), čtvrtá o problému existence ve vývoji novopozitivistické filosofie (M. Schlick a R. Carnap), pátá o neorealismu a kritickém realismu (W. P. Montague a R. W. Sellars), šestá o sémantickém realismu (opět R. W. Sellars a H. Feigl) a nakonec sedmá o dialektickém materialismu.

Autor je známým specialistou na filosofickou problematiku hmoty. Ve své práci se přimlouvá za redukcionistické pojetí hmoty ve vztahu ke všem ostatním formám její existence, obzvláště pak k psychickému či ideálnímu. Je ovšem třeba upozornit, že si otázku redukce nijak nezjednodušuje na dosud u nás přežívající naivní představu „nic jiného, než...“. Je to v naší filosofické literatuře poprvé, že se podrobně analyzuje otázka redukce — jinak viz L. Tondl: *Problémy sémantiky*, Praha 1966, str. 266—280.

Tento redukcionismus není ovšem zastoupen tzv. substančním modelem, který je spojen s tradiční ontologií, ale je to redukcionismus zcela jiného typu, pomocí kterého je tradiční ontologie plně nahrazena teoriemi speciálních věd. V případě filosofického pojmu hmoty jde o redukcionismus na fyziku jakožto základnu sjednocené vědy čili o fyzikalismus. V té souvislosti je autor nekriticky poplatný předpokladu, že fyzika je prázemí i dalších přírodních věd, které zkoumají (neživou) hmotu.

Je ovšem pravda, že přijetí redukcionismu umožnilo autorovi i jeho gnoseologické pojetí hmoty, kterým se představil již na konci padesátých let v zápasu s dogmatismem. Nyní se pokouší o skutečné zvěděštění tohoto materialismu kritickým navázáním zejména na filosofii vědy (philosophy of science). Nejmarkantnější je to vidět na autorem zdůrazňované metodě. Pokouší se o pojetí materialismu jakožto takového fyzikalistického redukcionismu, který chápe hmotu jako metodologický postulát „možnosti univerzálního filosofického explanačního systému, v němž termín matérie je základním pojmem“ (138) Jak dalece to myslí s redukcionismem vážně, to naznačuje takto: „... problém matérie, reality a existence (se) stává problémem pravdivosti vědeckých poznatků a adekvátnosti vědeckých pojmů a pojem matérie (realita, existence) nabývá dimenze pojmů pravdivý, adekvátní, významuplný, zabudovaný do logické struktury meta-jazyka čisté pragmatiky.“ (128n.) Tuto problematiku autor už neanalyzuje, jen v poznámce upozorňuje, že je třeba v marxistické filosofii hlouběji propracovat tradiční korespondenční teorii pravdy. Protože v tomto tvrzení spatřuji jádro celé práce, lituji, že je vysloveno jako desiderátum.

Při takových kritériích, týkajících se univerzality filosofického explanačního systému, je ovšem principiálně lhostejné, jaký či který je jeho základní pojem. Kdesi to právě R. Carnap vyjádřil velice lapidárně, že může být stoupencem kteréhokoli filosofického směru, jestliže splní příslušná vědecká kritéria. Tuto otázku Fajkus vůbec neanalyzuje, ačkoliv jde o zcela fundamentální problém, který lze obecně formulovat asi tak, jestli filosofie vědy je vůbec ještě filosofii. To, že se autor zcela vyhnul otázce, je nejmarkantnější vidět právě při analýze dialektického materialismu, kde se svým pojetím dostává do slepé uličky, které se chtěl vyvarovat. Zde totiž proti svému úmyslu pouze vypovídá o filosofickém pojmu hmoty ve smyslu zmíněného metodologického postulátu, aniž jej provádí, a tím se chytě nechtě dostává zpět do vod tradiční filosofie. To dokazuje, že i pomocí filosofie vědy se lze ocitnout na písku, chceme-li ještě něco zachránit z tradiční filosofie.

Práce je napsána jasně, přehledně a srozumitelně. Snad jen první tři kapitoly mohly být zpracovány pečlivěji a analýzy B. Russella, L. Wittgensteina a M. Schlicka jemnější — např. při výtce rozporu v Schlickově pojetí významuplnosti vět (45), která není přesvědčivá. Nakonec budíž recenzentovi dovoleno, aby připomenul i sympatické humanistické vyústění celé práce.

Ladislav Menzel